

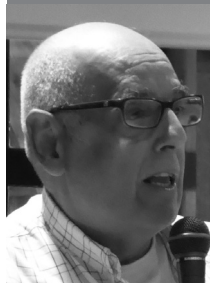
El Castell de Sant Ferran i la caserna de Berga, dos exemples de "gestió econòmica" municipal

En aquest article només volem deixar palès el que les inscripcions dels llibres del Registre de la Propietat de Berga diuen de les vicissituds de la propietat referent dels terrenys de l'antiga caserna militar del Pla de l'Alemanys i del Castell de Berga, per acabar amb tot tipus d'interpretacions incorrectes o errònies sobre la titularitat.

Berga va patir molt durant les guerres carlines del segle XIX, com quan foren expulsats els franciscans del seu convent¹ l'any 1835 –durant la Primera Guerra Carlina– per la desamortització de Mendizabal, el 1837, però quan Berga fou la capital carlina de Catalunya els franciscans van poder tornar al convent. L'any 1840 amb el triomf dels liberals els frares tornen a ser expulsats, el convent és saquejat i tancat. L'exèrcit espanyol converteix els edificis conventuals en caserna. El convent restà dessolat fins que el comte de Fígols, cap a l'any 1909, va comprar-lo a l'exèrcit espanyol; poc després els edificis conventuals van ser lliurats de nou als franciscans, que tingueren cura de l'església i de totes les antigues dependències militars. L'any 2016 els edificis conventuals han estat cedits per 25 anys a l'ajuntament de Berga.²

D'altres immobles o terrenys berguedans han patit peripècies semblants de canvi de titularitat. Potser el que més sobta és que sent terrenys de titularitat pública es privatitzessin per ser després novament adquirits per organismes públics locals com el Consell Comarcal del Berguedà o l'ajuntament de Berga i en el cas de la caserna, reprivatitzats de nou.

El segle XX també va ser un temps de convulsions polítiques i socials. El 13 de setembre de 1923, el general Primo de Rivera, capità general de Catalunya, va protagonitzar un cop d'estat contra el sistema parlamentari espanyol i va imposar una dictadura militar que va durar set anys. Aquesta fou la primera dictadura militar del segle, després vindria la del

Ramon Felipó i Oriol,
advocat i dinamitzador
del Berguedà

general Franco, que va durar quaranta anys. El règim dictatorial primoriverista va suprimir l'òrgan de govern supramunicipal català –la Mancomunitat de Catalunya– i a més d'això es va caracteritzar per una constant persecució a la llengua i cultura catalanes; en canvi, no va dissoldre mai ni les Casas del Pueblo ni certes organitzacions obreres. L'odi del dictador militar envers Catalunya i el català el va portar a fer coses tan surrealistes i absurdes com tancar el camp de l'FC Barcelona i l'Orfeó Català o prohibir els Pomells de Joventut, una organització catòlica de la mainada sortida dels lectors de la revista infantil *Patufet*.

Fou durant la dictadura militar de Primo de Rivera quan van començar les peripècies de la propietat del Pla de l'Alemanys i el Castell de Berga, per una permuta *legal* entre l'ajuntament de Berga i l'exèrcit espanyol. Tot fou fet d'acord amb la legalitat vigent i es va procedir a practicar les dues corresponents inscripcions de la titularitat al Registre de Berga.

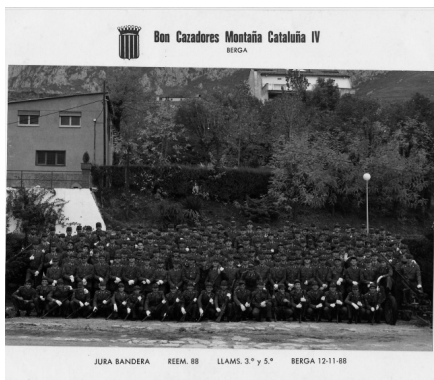
I. El Pla de l'Alemanys o com l'ajuntament de Berga dona dues vegades el mateix solar a dos òrgans públics diferents

1r. L'any 1924, Berga sota la dictadura militar del general Primo de Rivera i La Patum

La revista *La Comarca Bergadana* de 29 de juny de 1924 publica una curiosa foto de La Patum d'aquell any. La Guita porta penjada al coll una bandera espanyola monàrquica i la Geganta una banda al pit amb els mateixos colors. L'ajuntament no era elegit democràticament, l'alcalde de Berga era imposat pel govern militar.

Un dels llibres municipals de Berga inclou una inscripció del 28 de maig de 1924 de com serà l'"homenaje a la bandera española". S'hi explica: "Habiéndose proyectado y aprobado en principio la celebración de la fiesta patria que se denominará fiesta de la BANDERA ESPAÑOLA coincidiendo tal celebración con las antiquísimas y típicas fiestas de la Patum, la comisión que dictamina, opina ser conveniente la modificación en parte del programa de la Patum evitando en lo posible la repetición de tandas de Patum." S'acorda proposar que el dia 21 de juny saltin a les 9 del vespre 8 diables plens.³

El 22 de juny diu que "toma de posesión de los terrenos que el Ayuntamiento cede al Ramo de Guerra (actual ministeri de l'exèrcit) en la Partida del Pla de l'Alemanys,

para destinarlos a emplazamiento del nuevo cuartel...” *La Vanguardia* del 24 de juny explica que, per a la comunitat de preveres, mossèn Llorenç Sensada va donar la benvinguda al general Barrera (el capità general de Catalunya). La Patum del vespre es va fer a les 10 de la nit, a les 11 es va celebrar un sopar a l’ajuntament i a les 12, la “serenata por el Coro Unión Bergadana. Acompañado por la Banda militar, destacó sobre todo la pieza ¡Viva España! A continuación, se disparó un ramillete de fuegos artificiales, en que apareció la bandera española.”⁴ Les autoritats militars espanyoles reberen el Pla de l’Alemany i evidentment n’inscriviren al Registre de la Propietat de Berga la titularitat.

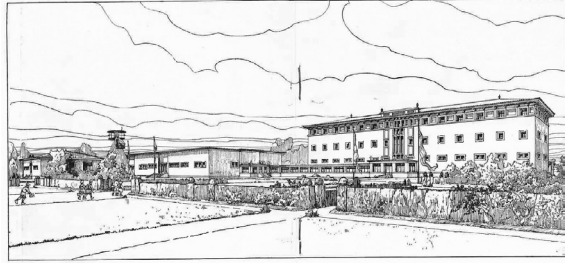
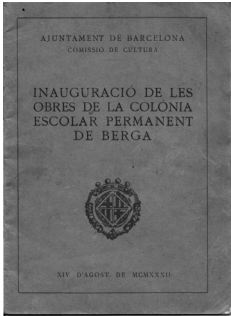
2n. L’any 1932 el president Macià puja a Berga i l’any 1934 Companys puja per Patum

Uns anys més tard, aquests mateixos terrenys del Pla de l’Alemany, quan el ministeri de l’exèrcit espanyol ja els havia inscrit al Registre de la Propietat de Berga com a propis per la permuta del Castell de Berga, un altre consistori berguedà, aquest elegit democràticament pel poble, va cedir els mateixos terrenys que restaven erms a l’ajuntament de Barcelona per instal·lar-hi la Colònia Escolar Permanent.⁵ Cap dels dos consistoris, ni el de Barcelona ni el de Berga, no van mirar de qui n’era la titularitat.

a. Com havia de ser i de fet va ser la colònia escolar permanent de Berga

L’arquitecte de la colònia escolar de l’ajuntament de Barcelona fou Josep Goday i Casals (Mataró, 1882 - Barcelona, 1936) i el govern suec va cedir el seu pavelló de l’Exposició Universal de l’any 1929 a Barcelona.⁶

Segons el llibre *Inauguració de les obres de la colònia escolar permanent de Berga*, que fa un detallat informe de bons propòsits “El pressupost de desmuntatge, trasllat i reconstrucció del Pavelló de Suècia, aprovat per l’Ajuntament en la sessió del 27 d’abril d’engany, importa 77.000 pessetes i el de les noves construccions és de 617.473 pessetes.”

ASPECTE QUE OPERIRÀ LA COLÒNIA PERMANENT DE MUNTANVA DE BERGA, QUE BARCELONA BASTIRÀ ALS TIRRENSS CRÛTS PER LA TAMBÉ SPAQUEIRA POBLACIÓ, EMPLEGANTS DE EL PAVELLÓ DE SUÛCIA QUE LI FOU ATORGAT PER A AQUEST I I EDIFICANT-HI CONSTRUCCIÓNS COMPLEMENTÀRIES ADEÛTS: SERÀ CAPAC PER A ALBERGAR 300 INFANTS

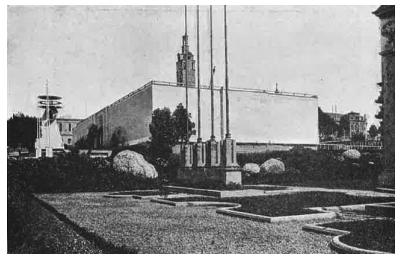
“La Colònia constarà principalment del Pavelló de Suecia i d’un gran edifici destinat a la vida vegetativa dels infants. Al Pavelló de Suècia, esplèndida construcció en fusta, habilitada convenientment, s’instal·laran 8 aules on els petits faran la part de la seva formació cultural que no pugui ésser feta a ple aire i on podran romandre els dies de pluja. Hi haurà també una sala per a biblioteca, una per a treballs manuals, cambra de material i els serveis d’higiene corresponents. A la part central del Pavelló quedarà una gran sala per a conjunts, sessions de música, de cinema, conferències, etc. L’edifici que es construirà annexa al Pavelló consta de planta baixa i tres pisos. Aprofitant la configuració del terreny, per la façana Nord, el primer pis quedarà a nivell del pla superior, i per la façana de Migdia quedarà a nivell la planta baixa, una part de la qual formarà un cos avançat de la resta de l’edifici. En aquesta planta hi haurà el menjador, gran i espaiós, capaç per a 340 places, amb grans finestrals de cara al jardí, que li donaran molta llum i alegria. A un extrem del menjador hi haurà les cuines amb les dependències annexes corresponents, office; bost; magatzem, etc., i a l’altre extrem hi haurà la cambra per a la rentadora mecànica i per als armaris i l’endrega i repàs de la roba. Hi haurà també la cambra per a les calderes de la calefacció i les carboneres amb entrada directa per l’exterior. Així mateix hi haurà els serveis d’higiene, lavabos, urinaris i vàters, convenients. El menjador tindrà sortida directa al jardí i comunicació interior amb la resta de l’edifici. Els tres pisos estan destinats a dormitoris. Cada pis constarà de dues grans naus laterals separadors per un cos central, en el qual es concentren els serveis de dutxes, lavabos, vàters i vestuari, i on puja l’escala de comunicació de totes les plantes. Cada nau lateral, dividida per un embà baix, constituirà dos dormitoris capaços, cada un, per a 25 escolars i un professor. El primer pis tindrà una gran terrassa damunt el cos avançat que forma part del menjador, amb dues pèrgoles terminals i a la part central de l’edifici, oberta completament a Migdia, i ben arcerada, es construirà una esplèndida solana que agrairan els pisos primer i segon. Annexa a l’edifici, amb comunicació directa però també amb entrada independent, hi haurà l’estatge del Director i les habitacions del servei. Per posar en comunicació els dos edificis hi haurà una galeria coberta i vidrada a fi que es puguin passar de l’un a l’altre sense sortir a l’exterior. Hi haurà també un

Un aspecte de la vila de Berga i les serres que l'envolten.

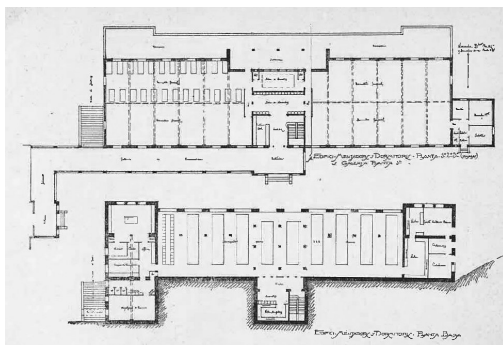
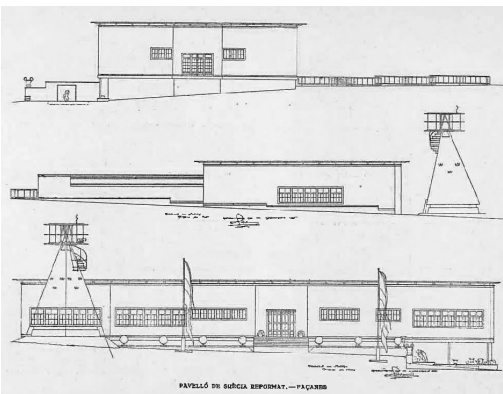
Un altre aspecte de les obres el dia 16 de juny.

El Pavelló de Suïcia en el seu emplaçament a l'Exposició.

Desmuntatge col Pavelló de Suïcia per al seu trasllat a Berga, dia 23 de març.

pavelló isolat per a infermeria i dispensari. Ultra els edificis, la Colònia tindrà una gran extensió de terreny destinada a camps d'experimentació on faran practiques agrícoles, camps de joc on s'exerciran en la gimnàstica, el joc i l'esport, i redossos on els dies de bon temps desenvoluparan tota la seva activitat. Els infants que concorreran a aquesta Institució sols hi romandran el temps necessari per a llur enrobustien. Així uns alumnes hi estaran més temps que uns altres i els que deixin la Institució per haver gaudit".

b. El president Macià

Al Llibre d'actes municipals, el 18 abril 1932, llegim que el ple de l'ajuntament acorda convidar el president Francesc Macià perquè pugi a Berga per Patum. El president Macià no va pujar per Corpus d'aquell any, però sí que ho va fer el 14 d'agost de 1932, per l'inici de les obres de la colònia escolar de l'ajuntament de Barcelona.⁷ El president Macià va poder veure La Patum al Poble Espanyol de Barcelona el 22 de juny de 1932, quan a les 7 del vespre, acompanyat de Jaume Aiguadé, batlle de Barcelona i del berguedà Pere Comes, que va actuar en una de les tandes de Patum, com a alcalde accidental de Barcelona. Per l'ajuntament de Berga hi acudiren l'alcalde, Josep Badia Sobrevies,⁸ acompanyat dels regidors Climent Capallera i Ramon Vila. D'aquesta exhibició barcelonina, n'ha quedat una important presència gràfica, en les espectaculars portades de *La Vanguardia* i *La Humanitat*, el reportatge gràfic del *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* amb els dibuixos d'Opisso i Renart, *El Bé Negre* del 28 de juny de 1932 li va dedicar un bon acudit de Soka... Això es pot consultar al meu llibre *Imatges de La Patum a la II República*.⁹

c. El president Companys

El diumenge de Patum –el 3 de juny de l'any 1934–, el president Lluís Companys va pujar a Berga per fer-hi un míting polític. Va inaugurar la colònia escolar i va veure La Patum.

Eren els temps de les picabaralles polítiques per la Llei de contractes de conreu. *La Vanguardia* del dimarts 5 de juny explica que cap al migdia va arribar a Berga, on el van rebre l'alcalde berguedà, Joan Illa i Planas, el jutge Farré i els batlles de Puig-reig, Cardona, Gualba, Casserres, la Pobla de Lillet, Prats del Lluçanès, Cercs, Avià, Bagà, Alpens, Borredà, Vilada, Olvan, Montmajor, Sagàs, Santa Maria de Merlès, Sant Martí de Bas, Sant Julià de Cerdanyola, Saldes, Montclar, l'Espunyola, Castellar de n'Hug, Viver, Vallcebre, Castell de l'Areny, Castellar del Riu, Fígols, Capolat, Brocà, la Nou, Gisclareny, la Valltan, la Quar, la Baells i Sant Jaume de Frontanyà. Més tard, el president Companys "se trasladó hacia la plaza de la República (la plaça de sant Pere de sempre), requerido por los aplausos de la multitud, salió al balcón principal de las Casas Consistoriales, dirigiendo un saludo al pueblo bergadano fue obsequiado con un banquete en el santuario de Queralt." Comenta que va participar en un míting a l'Ateneu Republicà de Berga i que "terminado el acto, el Presidente se trasladó al Ayuntamiento presenciando desde el balcón el típico baile de 'la Patum', y a las nueve y cuarto de la noche emprendió el regreso a Barcelona". El *Diario de Barcelona* comenta que va dir en el míting "no dejaremos que nos sea arrebatado, por una resolución caprichosa, el espíritu de nuestro republicanismo." *La Humanitat*, el diari d'ERC, del 5 de juny reproduïa com a titular a tota portada les paraules del president Companys dites a Berga: "Per l'amor a la República —en la lluita per la qual he deixat salut i joventut— seria capaç de tots els sacrificis." A la pàgina 9, hi ha una foto de Companys al balcó de l'ajuntament, acompanyada d'un article amb aquest titular: "El viatge del Senyor Companys a Berga, efectuat el passat diumenge, consistí en una

clamorosa manifestació del Poble per la democràcia nacionalista de Catalunya i per la persona del President de la Generalitat.”

3r. El Pla de l'Alemanya va tornar a ser municipal i es tornà a privatitzar en part

Com s'esperava, quan la democràcia va arribar es va voler recuperar per la ciutat, però l'ajuntament va haver de pagar, cap a l'any 1992, cap a 100 milions de les antigues pessetes al ministeri de l'exèrcit per poder disposar dels terrenys. Ara l'antic edifici de la colònia de l'ajuntament de Barcelona és un hotel, la residència d'oficials i suboficials s'ha convertit en una residència per a la gent gran, s'han aixecat dos edificis: la caserna dels mossos d'esquadra¹⁰ i els jutjats de Berga; hi ha els barracons del Serra de Nuet, el segon institut d'ensenyament de Berga; l'escola bressol Flor de Neu i el telecentre de Berga. S'han edificat diversos blocs d'habitatges i se n'ha construït un de nou al pavelló de Suècia, convertit, en part, en un auditori municipal i que alberga les seus d'Òmnium Cultural del Berguedà, el Casal d'Europa del Berguedà o l'arxiu. Encara queden per urbanitzar molts terrenys de l'antiga caserna i fer-ne els seus vials.

II. La propietat del Castell de Sant Ferran al segle xx

El Castell de Sant Ferran era propietat *de facto* dels militars espanyols, que després de l'Onze de Setembre de 1714 el van ocupar. Però al llarg del segle xx¹¹ per dues vegades ha estat de titularitat pública berguedana: primer, en tota la seva integritat va ser de l'ajuntament de Berga i uns anys més tard només una part va ser comprada pel Consell Comarcal del Berguedà.

1r. L'any 1924 el castell fou lliurat, per una permuta,¹² a l'ajuntament de Berga

Sabem per un dels llibres municipals de Berga dipositat que s'acorda el 22 juny de 1924 "... posesionándose el Ayuntamiento del antiguo cuartel de San Francisco (l'actual convent de Sant Francesc), Castillo de san Fernando y demás fortalezas que el Ramo de Guerra posee en esta Plaza”.

El militars espanyols van inscriure la propietat de tot el castell al registre de Berga el 25 d'agost de 1924; les seves dades registrals són a la inscripció 1a de la finca 1612, volum 364, Llibre de Berga 48, foli 68. El valor que li fou donat és de 15.000 pessetes per als "titulars" o segons el Registre de Berga 100.000 pessetes. El comandant d'Intendència José Gener Noguera va actuar en nom de "Estado Ramo de Guerra". D'igual data hi ha la següent inscripció, la segona, de la mateixa finca, que és la de permuta on coincideix el comandant i per l'ajuntament de Berga els càrrecs municipals de la dictadura eren: Ramon Maria Pujol i Serrais, l'alcalde, i Francisco de Martín Llobet, tinent d'alcalde.

2n. L'any 1945 el castell fou venut i privatitzat

Al Registre de la Propietat hi ha la inscripció del 30 de novembre de 1945, de la finca 1869, volum 397, Llibre de Berga 53, foli 45: "...el ayuntamiento de esta ciudad es dueño de la totalidad de la finca de la que procede la de este número por título de

Berga.—El nucli de població amb el castell al fons.

La Serra de Queralt que protegeix el Pla de Berga.

permuta... y por escritura autorizada por el notario de esta ciudad Eulalio Sánchez el día 14 de noviembre último en cumplimiento del acuerdo de adjudicación y venta tomado en sesión ordinaria celebrada por el Ayuntamiento de Berga el día siete de los corrientes don Estanislao Boix Guitart y ... como alcalde y ... del mismo y en su nombre y representación venden la finca al principio descrita y segregada a Don Mario Massaggi Giavazzi (industrial bisuter italià resident a Barcelona) al precio de cincuenta mil cinco pesetas, pagada al contado, quedando así adjudicado definitivamente al comprador y aceptado por éste....” Es van imposar al comprador Mario Massagi una sèrie de condicions, com la que no podria posar mai al castell una fàbrica, un hospital, un taller o “establecimiento que pudiera crear peligros para la salubridad”. La titularitat municipal havia durat molts pocs anys. Massagi referia –amb dubtós criteri històric– una part del castell, hi va fer un hotel, restaurant i piscina, també va construir diferents xalets, encara avui existents, dintre del perímetre de l’antic castell medieval. També voldria fer esment que en aquells anys del franquisme va haver-hi dues controvèrsies a l’entorn del castell, que no són objecte de cap comentari en aquest article, i que potser algun dia caldrà analitzar: sembla que la Sección Femenina

del partit únic del règim franquista –la Falange Española Tradicionalista y de las JONS– voldria haver adquirit el castell per fer-hi una mena de Castillo de la Mota¹³ i la paralització de les obres, quan estaven pràcticament enllestides, de la primitiva piscina¹⁴ feta construir per Massagi fora de les muralles del castell, davant de Queralt Xic i de cal Diuenge, just al costat del camí vell de Queralt i de la carretera a Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus; aquesta obra incomplia la normativa de distàncies entre una piscina i una carretera, i el terreny podria ser que fos municipal.

3r. Rescat d'una part del castell pel Consell Comarcal

Al Registre de la Propietat consta que en data 22 juliol de 1988, la propietària d'una part del castell, Josefina Viganò Cattaneo, a títol d'hereva de Mario Massagi, divideix part de la finca adquirida per Massagi l'any 1945 en quatre de noves; de les quals es reserva la propietat de dues finques i les altres dues, que són la finca 8267 i 8269, foli 43 i 50 del Llibre de Berga 139 i tomo 667, són venudes al Consell Comarcal del Berguedà per 36.000.000 de pessetes.

El comprador pel consell va ser-ne el president, Jaume Farguella i Sitges,¹⁵ segons acords presos al Consell en dates 28 de juny i 12 de juliol de 1988. Durant la presidència de Jaume Farguella es va preocupar d'aconseguir diverses subvencions per anar refent o millor reposant l'estructura del castell com havia estat a principi del segle xx i van fer servir el castell com a seu institucional del Consell Comarcal del Berguedà.

Queden encara en terrenys de l'antic castell diversos habitatges unifamiliars de propietat privada. Cal destacar que moltes de les construccions de l'hotel, fetes per Massagi, han estat enderrocades i s'ha recuperat en part la silueta del castell, la seva fesomia tradicional. El Consell Comarcal ja no fa servir el castell com a seu institucional, però els successius presidents han tingut cura de la seva rehabilitació i s'han fet diverses excavacions per trobar-hi les restes medievals.¹⁶

Segons el diari *Regió 7* de l'1 de setembre de 2017, l'actual batlle de Berga, Montse Venturós, de la CUP, "el govern vol recuperar la titularitat del castell per a Berga" i indica que el Consell Comarcal, propietari de la part que vol Berga, està obert a parlar d'una possible permuta. El regidor Oriol Camps, també de la CUP, declara al diari digital *Aquí Berguedà* el mateix dia que, a més de la biblioteca, també es podria traslladar a l'antic convent dels franciscans l'arxiu que ara hi ha a l'antic pavelló de Suècia de l'Exposició Universal de l'any 1928 a Barcelona.¹⁷

III. Conclusió

Mai no entendré per què l'alcalde o els regidors d'esquerra de Berga van poder cedir els terrenys a l'ajuntament de Barcelona que ja no eren municipals, ni com el mateix consistori barceloní republicà no es va preocupar gens de rebre uns terrenys per part de qui no eren seus i que uns pocs anys abans havien estat legalment lliurats a l'exèrcit espanyol i inscrits al Registre de la Propietat.

El patrimoni immobiliari públic i monumental o el paisatgístic berguedà mai no han estat exempts d'algunes polèmiques com el mateix castell, els edificis de propietat

exclusiva de l'ajuntament de Berga al santuari de la Mare de Déu de Queralt¹⁸ o la gestió de l'actual hotel de l'antiga caserna. Ara que la Unesco va declarar, el 25 de novembre de 2005, La Patum com a patrimoni oral i immaterial de la humanitat la ciutat de Berga hauria de tenir molta més cura dels seus entorns històrics o barri vell, com la Torre de la Petita,¹⁹ el Tossalet de les Forques, el que resta de les antigues muralles prop del portal de Santa Magdalena o de la Canya –l'actual ronda Rector Moreta–, l'obaga i l'hostatgeria del santuari de Queralt...²⁰ haurien de ser llocs per fruïció i esbarjo de berguedans i/o forasters.

Notes

- 1- BOADAS LLAVAT, A. *Els franciscans a Catalunya. Història, convents i frades (1214 – 2014)*, Pagès Editors, Lleida, 2014.
- 2- En aquests moments hi estan fent obres per adequar el convent, que s'hi pugui pujar sense barreres arquitectòniques des de la placeta del convent.
- 3- Ara en saltant un centenar.
- 4- La monàrquica rojigualda.
- 5- *Inauguració de les obres de la colònia escolar permanent de Berga*. Ajuntament de Barcelona, 1932.
- 6- Aquest pavelló va ser destruït. Es diu que els militars van instal·lar-hi cavalls, que amb els seus orins i defecacions el van malmetre.
- 7- Segons el llibre *Inauguració de les obres...* (supra) "El dia 14 d'agost de 1932, han estat solemnement inaugurades per l' Ajuntament de Barcelona les obres de la Colònia Escolar Permanent de Berga, emplaçada als terrenys del Pare del Pla de l'Alemanys, oferts per la vila de Berga, a fi d'instal·lar-hi el Pavelló de Suècia, cedit pel representant d'aquell país, per a aquest fi. Aquest acte, que ha estat presidit per l'Honorable Sr. Francesc Macià, President de la Generalitat de Catalunya, ha tingut lloc essent Alcalde de Barcelona el Dr. Jaume Aguadé i Miró, i integrant la Comissió de Cultura els regidors Srs. Pere Comes i Calvet, President; Sr. Josep Jové i Sarroca, Joaquim Xirau i Palau, Joaquim Pellicena i Camacho, Joaquim Ventalló i Vergés, Frederic Brasó i Villaret i Joan Grisó i Descarrega, vocals, i essent Alcalde de Berga el Sr. Josep M. Badia i integrant la seva Comissió de Cultura el Sr. Josep Braut, President, i els regidors Srs. Ramon Calonge, Lluís Fustaguera, Climent Capellera i Antoni Mas. Hi han assistit nombroses representacions de les entitats culturals, polítiques i recreatives de la comarca, les quals han fet costat als representats de les entitats locals i als nens i nenes de les escoles de Berga, que també han concorregut a la festa." Joaquim Ventalló durant el franquisme i postfranquisme va exercir de periodista a *La Vanguardia* i sempre va burxar per la recuperació municipal de l'ajuntament de Barcelona de la colònia.
- 8- BENET, J., al seu llibre *Domènec Latorre, afusellat per catalanista*, Barcelona, Edicions 62, 2003, explica el perquè i com va ser afusellat pels franquistes.
- 9- FELIPÓ, R. *Imatges de La Patum a la II República*. Llibres de l'Índex, Barcelona, 2007.
- 10- L'any 1998 la Direcció General de Seguretat compra el terreny de la caserna per fer-hi la caserna dels mossos d'esquadra, de la policia de la Generalitat, a Berga.
- 11- FELIPÓ, R. "La propietat del Castell de Berga al segle XX". *L'Erol*, núm. 100, 2009.
- 12- Del Pla de l'Alemanys, on hi havia l'antiga caserna militar.
- 13- El Castillo de la Mota fou refet perquè la Sección Femenina de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS hi tingués una residència permanent, usada per formar, o millor deformat, políticament les seves joves militants.
- 14- Durant anys el forat, per a la piscina, va ser ben visible. Aquesta *piscina* inacabada era en un indret diferent de la que es va construir a dalt del castell, envoltada d'arbres i dels merlets de la muralla, al costat del bar de l'hotel i que va ser desfeta i reemplenada pel Consell Comarcal per fer-hi una gran plaça.

- 15- Antic batlle de Berga en diverses legislatures i antic diputat al Parlament de Catalunya.
- 16-El *Regió7* de 31 d'agost de 2017 deia que "L'alcaldeessa, Montse Venturós, diu que el govern vol recuperar la titularitat del castell per a Berga i El Consell Comarcal, propietari de la part que vol Berga, està obert a parlar d'una possible permuta i afegia que voldria portar la biblioteca a Sant Francesc." Oriol Camps, regidor de l'ajuntament de Berga de la CUP, va dir l'1 de setembre de 2017 al diari digital *Aquí Berguedà*, que també voldria instal·lar-hi l'arxiu, que ara està al pavelló de Suècia del Pla de l'Alemanya.
- 17- L'any 2016 els edificis conventuals van ser cedits per 25 anys a l'ajuntament de Berga. El *Regió7* de 8 de setembre titulava "Berga inverteix 200.000 euros per fer una primera actuació a Sant Francesc", i hi afegia: "Els diners per fer aquestes treballs provenen de les ajudes de les mesos de contractació de la Diputació de Barcelona".
- 18- Part del conflicte sobre la titularitat de Queralt entre la parròquia i l'ajuntament de Berga es pot seguir al meu llibre *Queralt. El santuari de la Mare de Déu*, El Mèdol, Tarragona, 2004.
- 19- Un bastió carlí edificat *ex novo* en la primera de les carlinades que es conserva a Catalunya i que un dels darrers batlles de Berga va comprar per la ciutat.
- 20- Propietat de l'ajuntament de Berga des de l'any 1974, quan es va fer la partició dels immobles a proposta de Mn. Ballarín entre els edificis de l'església i el bisbat.